

IZVEŠTAJ ZAJEDNICE PRAKSE BUDŽETA ZA PEMPAL MREŽU: STUDIJSKO PUTOVANJE *KORIŠĆENJE INFORMACIONOG SISTEMA ZA PLANIRANJE BUDŽETA U GRUZIJU*, ODRŽANO 15-18. APRIL 2013. GODINE

Distribucija: *web sajt* mreže PEM PAL; Upravni odbor PEM PAL-a; vladini organi zemalja čiji su predstavnici učestvovali na studijskom putovanju, prezentacija će se pripremiti za članstvo ZP budžeta na sledećem plenarnom skupu ZP budžeta.

Proces: Ovom nacrtu izveštaja svojim prilozima doprineli su predstavnici zemalja učesnica koji su boravili na studijskom putovanju. Član resursnog tima (Naida Čaršimamović Vukotić), prikupila je objedinila sve njihove priloge u zajednički nacrt izveštaja..

Pozadinske informacije

a. Svrha studijskog putovanja

Zahtev za organizovanje ovog studijskog putovanja usledio je nakon plenarnog skupa ZP prakse u Bohinju 2012, na kome je nekoliko zemalja izrazilo interesovanje da se bliže upoznaju sa informacionim sistemom koji se koristi u Gruziji u procesu planiranja budžeta, odnosno diskusija koje su nakon toga vođene na sastanku Izvršnog odbora ZP budžeta.

Učesnici su hteli da se detaljnije upoznaju sa celokupnim procesom planiranja budžeta, te sa reformom informacionog sistema koji se koristi za upravljanje javnim finansijama u Gruziji, uključujući demonstracije funkcija informacionog sistema koji se koristi za planiranje budžeta u svim fazama budžetskog procesa (kroz godišnji budžetski kalendar) – uključujući postupak unošenja budžetskih instrukcija Ministarstva finansija u sistem, unošenje budžetskih zahteva od strane potrošačkih jedinica¹, analizu budžetskih zahteva koju vrši Ministarstvo finansija, te pripremu prpratne budžetske dokumentacije za Vladu i Parlament u procesu usvajanja budžeta i unošenje izmena budžeta od strane Ministarstva finansija.

b. Učesnici

Učesnici ovog studijskog putovanja bili su predstavnici šest zemalja mreže PEM PAL, uključujući Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku, B.J.R. Makedoniju, Crnu Goru i Srbiju. U studijskoj poseti Gruziji boravilo je ukupno jedanaest članova ZP budžeta, te dva prevodioca, jedan stručnjak resursnog tima i jedan član Sekretarijata mreže PEM PAL.

c. Pregled programa studijskog putovanja

Prvi dan studijskog putovanja bio je posvećen predavljanju sistema planiranja budžeta Gruzije. Nakon pozdravnog govora prvog zamenika ministra finansija Gruzije, predstavnik Odeljenja za budžet detaljno je

¹ Potrošačke jedinice se odnose na ministarstva, te aparatus i jedinice/agencije ministarstava (koje se nazivaju i budžetski korisnici u nekim zemljama, ovisno od terminologije koja se koristi).

predstavio budžetski sistem Gruzije, uključujući: sve faze reforme upravljanja javnim finansijama od 2004. godine, računovodstvena načela, budžetski kalendar i procedure, proces uvođenja programskog budžetiranja i konkretne karakteristike/specifičnosti programskog budžetiranja u Gruziji, te proces izrade i sadržaj prpratne budžetske dokumentacije. Nakon ove prezentacije, predstavnik Svetske banke u Gruziji, osvrnuo se na sistem upravljanja javnim finansijama u Gruziji iz spoljne perspektive. On je izneo zaključke ocene PEFA o finansijskoj odgovornosti u oblasti javnih rashoda i podatke o poređenju rezultata (uključujući značajna poboljšanja u sistemu planiranja budžeta, a naročito korišćenje informacionih rešenja za upravljanje javnim finansijama) u odnosu na prethodnu ocenu PEFA za Gruziju. Poslednju prezentaciju prvog dana studijskog putovanja održao je predstavnik Sektora trezora pri Ministarstvu finansija Gruzije, koja se odnosila na detaljan prikaz sistema trezorskog poslovanja, uključujući novčane tokove, knjiženje i izveštavanje, te celokupan PFMS model u Gruziji.

Drugog dana studijskog putovanja učesnici su imali priliku da detaljno analiziraju gruzijski informacioni sistem kroz direktnu demonstraciju načina na koji sistem funkcioniše. Rad sistema demonstrirali su predstavnici Sektora za finansijske i analitičke usluge pri Ministarstvu finansija Gruzije, uz podršku predstavnika Odeljenja za budžet koji su takođe bili prisutni i po potrebi dopunjavali objašnjenja iz perspektive planiranja budžeta. Ovo je ujedno predstavljalo i centralni deo studijskog putovanja – demonstracija upotrebe informacionog sistema u svim fazama budžetskog procesa (godišnji budžetski kalendar) – počev od uputstava o budžetu koje donosi Ministarstvo finansija, preko dostavljanja zahteva od strane budžetskih korisnika do analize budžetskih zahteva koju vrši Ministarstvo finansija, pripreme prpratnih budžetskih dokumenata za Vladu i Parlament i izmena budžeta. Učesnici su takođe imali priliku da obiđu različite organizacione delove Ministarstva finansija, uključujući Sektor za finansijske i analitičke usluge, Sektor trezora, Odeljenje za budžet, Sektor za poreske prihode i Akademiju pri Ministarstva finansija, i da se na licu mesta upoznaju sa njihovim načinom rada.

Poslednji dan studijskog putovanja započeo je detaljnom prezentacijom učesnika iz Hrvatske koji su predstavili informacioni sistem koji se u njihovoj zemlji koristi u procesu planiranja i izvršenja budžeta. S obzirom da je Hrvatska među zemljama koje su učestvovala u studijskom putovanju najnaprednija u smislu informacionih sistema za planiranje budžeta, predstavnici ostalih zemalja su mogli da se detaljno upoznaju i sa hrvatskim sistemom i njegovim specifičnostima. Na ovoj prezentaciji bili su prisutni i predstavnici iz Gruzije (iz Odeljenja za budžet, Sektora za finansijske i analitičke usluge i Sektora trezora), koji su bili zainteresovani za sistem u Hrvatskoj i želeli da razmene iskustva sa kolegama. Nakon sesije u kojoj je prezentovan hrvatski informacioni sistem, održan je završni sastanak na kome su učesnici Studijskog putovanja diskutovali o korisnim iskustvima stečenim u Gruziji i dogovorili se o pripremi izveštaja o studijskom putovanju (od učesnika su prikupljeni pisani komentari za ovaj izveštaj).

Informacioni sistem koji se koristi za planiranje budžeta u Gruziji

a. Budžetski sistem Gruzije

Proces planiranja budžeta u Gruziji započinje pripremom budžeta u formi OPU (dokument o Osnovnim podacima i uputstvima) koji u osnovi predstavlja Srednjoročni okvir rashoda Gruzije (uveden 2005. godine). OPU dokument predstavlja višegodišnji okvir za pripremu budžeta, a formuliše se na osnovu akcionih planova svih ministarstava koje prethodno usvoja Vlada u dogovoru sa Parlamentom (na taj način se obezbeđuje poštovanje utvrđenih prioriteta od strane i izvršne i zakonodavne vlasti, a takođe se ostvaruje i potpuna doslednost između procesa strateškog planiranja i izrade budžeta). OPU dokument sadrži makro-

fiskalne projekcije, analize za tekuću i prethodne godine, gornje granice rashoda (plafoni) i opis programa potrošačkih jedinica.

Na temelju gornjih granica rashoda (plafona) definiranih u OPU dokumentu početkom jula, potrošačke jedinice počinju da pripremaju svoje budžetske predloge koji se u celosti pripremaju i podnose Ministarstvu finansija putem E-budžeta, pre 1. septembra, svake godine. Nakon toga, , koristeći isti softver Ministarstvo finansija počinje da priprema godišnji zakon o budžetu kojeg dostavlja Parlamentu.

Državni budžet Gruzije priprema se u formatu programskog budžeta od 2011 (državni budžet za 2012, usvojen je u formatu programskog budžeta, a trenutno su u toku pripreme za uvođenje programskog budžeta na nivou jedinica lokalne samouprave), što znači da se dodela sredstava vrši prema programima/pod-programima potrošačkih jedinica, a ne prema budžetskim organizacijama. Programi/pod-programi su deo prioriteta državnog budžeta.

Prateća dokumentacija uz godišnji zakon o budžetu sadrži sledeća poglavlja: Glavni parametri državnog budžeta; Prihodi državnog budžeta; Rashodi državnog budžeta i funkcionalna klasifikacija; Ukupni bilans, Finansijska imovina i obaveze (aktiva i pasiva); Prioriteti i program državnog budžeta; Dodeljeni rashodi državnog budžeta; Transferi; te Regulativne norme. Ovaj opisani proces planiranja budžeta koji se koristi u Gruziji je okvirno sličan sistemima zemalja čiji predstavnici su boravili u studijskoj poseti.

a. Elektronski budžetski sistem Gruzije (iz perspektive Ministarstva finansija i potrošačkih jedinica)

Kada se radi o informacionom sistemu za proces izrade budžeta i sukladne reforme javnih finansija, Ministarstvo finansija Gruzije koristi *on-lajn* softver E-budžet (www.ebudget.ge) koji je dostupan svim potrošačkim jedinicama za pripremu nacрта njihovih komponenata odnosno ulaznih informacija za izradu zakona o državnom budžetu. E-budžet je aktiviran 2011. nakon čega se ažurira po potrebi. On omogućava pripremu predloga zakona i njegovih aneksa, uključujući i tekstualne opise programa i obrazloženja, očekivane programske ciljeve/izlazne rezultate/krajnje rezultate, te indikatore za merenje učinka, kao i podatke o iznosima srednjoročnog finansiranja. Sistem omogućava potrošačkim jedinicama da popune obrasce i dostave budžetske predloge Ministarstvu finansija. Deo sistema za upravljanje budžetom (Management Side) omogućava Ministarstvu finansija da izrađuje konsolidovane izveštaje koje su neophodni za pripremu državnog budžeta. Izveštaji se mogu dobiti u sledećim formatima: Excel, Word ili PDF.

Gruzijski *on-lajn* informacioni sistem omogućava upravljanje kvantitativnom i kvalitativnom (tekstualnom) stranom budžeta, uključujući opis programa/pod-programa/aktivnosti potrošačkih jedinica i budžetskim prioritetima i indikatorima učinka. Softver omogućava pripremu kvartalnih planova za dodelu sredstava godišnjeg budžeta nakon usvajanja zakona o budžetu od strane parlamenta (faza izvršenja budžeta), a kvartalni planovi raspodele sredstava (operativni planovi) se iz ovog sistema direktno importuju u informacioni sistem E-trezora.

Sistem:

- pojednostavljuje i sistematizuje proces planiranja budžeta, obezbeđivanjem fleksibilnog i mobilnog protoka podataka
- automatizuje korake procesa izrade budžeta
- povećava delotvornost i produktivnost korisnika

- smanjuje učestalost grešaka u toku procesa izrade budžeta
- omogućava napredne analize podataka, obezbeđivanjem multi-funkcionalne analitičke podrške
- omogućava izradu predefiniраниh šablonskih izveštaja za različite kategorije korisnika, i
- omogućava pohranjivanje podataka u jedinstvenu bazu

Sistem trenutno koristi 51 potrošačka jedinica budžeta za budžetiranje 861 organizacionih šifara. Sistem se sastoji od sledećih portala za budžetiranje: Potrošačke jedinice (za planiranje troškova), Sektor za fiskalne projekcije (za planiranje prihoda), Elektronski sistem za upravljanje dugom (za planiranje investicionih projekata i duga), i Sistem upravljanja budžetom (za upravljanje konfiguracijama i klasifikatorima, planiranje finansiranja, odobravanje beleški/prilagodbi, te za pripremu konsolidovanih verzija budžeta za čiju izradu se koriste podaci sa sva četiri portala za budžetiranje). Sistem se i dalje razvija, a nova verzija je planirana za oktobar 2013.

E-budžet je usklađen i potpuno integrisan sa E-sistemom trezora (od januara 2012, IT sistem trezora je kompletno redizajniran *on-lajn* sistem koji je u potpunosti integrisan sa Sistemom za planiranje budžeta i Sistemom za upravljanje dodeljivanjem sredstava). Sve promene alokacija (dodeljenih sredstava) koje se unose u plan budžeta se se automatski prikazuju i u elektronskom sistemu trezora. Isto tako, podaci o preostalim raspoloživim sredstvima iz sistema E-trezora su nakon prenošenja odmah vidljivi u sistemu E-budžeta. Ukupno gledajući, sve informacije o upravljanju javnim finansijama (PFM) povezane su preko *on-lajn* sistema, uključujući planiranje i upravljanje budžetom, izvršenje budžeta, upravljanje dugom i grantovskim sredstvima, upravljanje ljudskim resursima, knjigovodstvo i izveštavanje, i javne nabavke. Svi informacioni sistemi razvijeni su *in-house*, to jest, korišćenjem kapaciteta Ministarstva finansija Gruzije (nisu nabavljena gotova rešenja *off-the-shelf*).

Učesnici studijskog putovanja ZP budžeta mreže PEM PAL su imali priliku da prisustvuju demonstraciji elektronskog budžetskog sistema Gruzije, kako iz perspektive Ministarstva finansija (postavljanje obrasca za budžetske zahteve, analiza budžetskih zahteva, postavljanje gornjih granica rashoda, priprema budžetske dokumentacije, upravljanje amandmanima - prilagođavanjima), tako i iz perspektive budžetskih korisnika/potrošačkih jedinica (popunjavanje budžetskih zahteva, komunikacija sa Ministarstvom finansija).

Stečene pouke

a. Kratak pregled pouka stečenih tokom sprovođenja reforme, iz perspektive domaćina iz Gruzije

Pouke stečene tokom reforme koje su identifikovali domaćini iz Gruzije, uključuju:

1. Razvoj informacionog sistema za planiranje budžeta u okviru Ministarstva finansija (*in-house*) - tačnije u okviru Službe za finansijsku analitiku koja na osnovu zakona funkcioniše kao pravni subjekat (LEPL) - ima brojne prednosti u odnosu na gotova rešenja (*off-the-shelf*). Između ostalog obezbeđena je potpuna prilagođenost lokalnim specifičnostima upravljanja javnim finansijama (PFM), kao i veća fleksibilnost. Preduslov za to je dovoljno razvijen kapacitet IT sektora Ministarstva finansija.
2. Kompatibilnost i sposobnost umrežavanja svih elektronskih sistema koji se koriste u javnom sektoru ima brojne prednosti. Tu spadaju sistemi za upravljanje javnim finansijama (planiranje i upravljanje budžetom, izvršenje budžeta, upravljanje dugom i grantovskim sredstvima, upravljanje ljudskim

resursima, knjigovodstvo i izveštavanje, te javne nabavke) i drugi sistemi koje koriste institucije javnog sektora (uključujući, eDocument, eAuction – upravljanje javnim aukcijama, eNatural Resource Management - upravljanje prirodnim resursima, eHuman Resource Management – upravljanje ljudskih resursima i elektronski sistem za predmete u sudovima).

3. Ministarstvo finansija Gruzije je odlučilo da u kratkom roku razvije informacione sisteme koje će zatim kontinuirano unapređivati i ažurirati prema potrebama korisnika. Slično tome, celokupan pristup reformi budžetskog procesa je također postupan. Programsko budžetiranje uvedeno je u relativno kratkom roku, nakon čega se vremenom postepeno unapređuje kvalitet (naročito u smislu definisanja i merenja ključnih indikatora učinka od strane budžetskih korisnika na čijem unapređenju se još radi), primenom pristupa učenja kroz praksu. Informacioni sistem je postavljen tako da može da se prilagodi dodatnim potrebama koje nastaju daljim razvojem reforme (npr. obrazac programskog budžeta trenutno nema odvojena polja za kvantitativne i kvalitativne podatke o indikatorima učinka, ali to bi se moglo nadograditi u narednom periodu kada se dalje unapredi kvalitet podataka koje unose budžetski korisnici).
4. Maksimalne koristi reforme programskog budžetiranja mogu se ostvariti samo kada postoji celovita i čvrsta povezanost budžetiranja sa procesom strateškog planiranja vladine politike. U Gruziji, budžetski proces je usko povezan sa procesom strateškog planiranja. Budžetski ciklus počinje svake godine tako što ministarstva definišu prioritete, na osnovu kojih Vlada priprema opšte prioritete. Nakon toga, Vlada dogovara prioritete s Parlamentom, na osnovu kojih se priprema Srednjoročni okvir rashoda (OPU dokument predstavlja MTEF Gruzije). Na taj način se osigurava, ne samo usklađenost budžeta sa strateškim prioritetima, već se i izvršna i zakonodavna vlast identifikuje sa strateškim planiranjem i budžetskim procesom i preuzima odgovornost za njih.
5. Važno je da se u reformu programskog budžetiranja uključe i jedinice lokalne samouprave. Gruzija je već započela pripreme u tom pravcu, organizovanjem intenzivne obuke za lokalni nivo vlasti. Prema očekivanjima, već naredne godine, u svim jedinicama lokalne samouprave postojeće programski budžeti koji će biti konsolidovani sa programskim budžetom centralne vlade.

b. Kratak pregled pouka u vezi reforme u Gruziji stečenih tokom studijskog putovanja, iz perspektive učesnika studijskog putovanja ZP budžeta

Sve zemlje PEMPAL mreže koje su učestvovala u ovom studijskom putovanju su uvele elemente programskog budžetiranja, s tim da je reforma u različitim fazama u različitim zemljama. S obzirom da je uvođenjem programskog budžeta proces planiranja budžeta znatno proširen (između ostalog, dodavanjem kvalitativnih podataka za indikatore učinka), programsko budžetiranje zahteva i prilagođavanja/unapređenja informacionog sistema koji se koristi za planiranje budžeta. Studijsko putovanje u Gruziju je usledilo na zahtev predstavnika zemalja učesnica koji su želeli da se detaljnije upoznaju sa gruzijskim informacionim sistemom, kako bi mogli da iskoriste pozitivna iskustva u procesu uvođenja novih ili prilagođavanja postojećih informacionim sistema u svojim zemljama.

Po mišljenju učesnika studijskog putovanja, najzanimljivije/najkorisnije karakteristike sistema za planiranje budžeta Gruzije, bile su²:

²Napomena: Na spisku su karakteristika koje su naveli učesnici iz različitih zemalja, tako da nisu sve stavke nužno interesantne/korisne za svaku zemlju. Također, pojedine stavke su identifikovane od strane više učesnika,

1. Horizontalna integracija informacionog sistema (uključujući makro-ekonomske projekcije, javni dug, javne nabavke, planiranje budžeta, modul za plate, konsolidovanje budžeta i trezorski sistem), kao i vertikalna integracija informacionog sistema (široko postavljen institucionalni okvir koji obuhvata nivo državnog budžeta i budžete lokalne samouprave).
2. Dobro razvijen strateški i zakonodavni okvir za budžetiranje i strateško planiranje.
3. Posvećenost da se u kratkom roku uvede programski budžet i sveobuhvatam MTEF-a (OPU dokument).
4. Bliska povezanost između procesa planiranja i izvršenja budžeta, koja omogućava efikasno upravljanje javnim finansijama i brzu razmenu podataka.
5. Putem E-budžeta, Ministarstvo finansija ima celovit pristup informacijama, uključujući i mogućnost dodavanja/izmene i praćenja programa potražaćkih jedinica. Važno je da Ministarstvo finansija Gruzije i njihov informacioni sistem ostaju i dalje fleksibilni za dodavanja i izmene programske klasifikacije i druge potrebe/zahteve koji nastaju u hodu.
6. *On-lajn* planiranje budžeta od strane budžetskih korisnika i jedinica Ministarstva finansija omogućava da se budžetski proces odvija bez teškoća i uz poštovanje rokova. To važi i za konsolidovanje budžeta (obzirom da su sve funkcije Ministarstva finansija dobro povezane) i izradu različitih vrsta izveštaja za koje postoje predefinisani šabloni. Na taj način je značajno smanjena papirologija i potrebno vreme, i povećana disciplina budžetskog procesa zahvaljujući većoj odgovornosti budžetskih korisnika.
7. Zahvaljujući E-budžetu, proces planiranja budžeta je znatno olakšan, zahvaljujući tome što se svi podaci, uključujući podatke iz prethodnih godina, automatski importuju, kao i tome što postoje obrasci za više vrsta izveštaja.
8. Preko E-budžeta, potrošačke jedinice imaju pristup jedinstvenom sistemu za obračun primanja zaposlenih.
9. Informacioni sistem Gruzije omogućava izradu više vrsta izveštaja.
10. Institucionalni okvir i budžetski kalendar obezbeđuju disciplinu u procesu planiranja budžeta, tokom koga veliki broj učesnika, uključujući i Parlament (čak i u početnim fazama procesa planiranja budžeta, obzirom da Parlamentu tri puta godišnje obrazlaže/odobrava odluke vezane za plan budžeta), ostvaruje intenzivnu, delotvornu i efikasnu saradnju.
11. Jedna od dobrih praksi Gruzije je stabilna i stalna komunikacija između Ministarstva finansija/Vlade i Parlamenta u toku pripreme budžeta i poštovanje svih rokova budžetskog procesa (ovo bi se teško moglo postići u drugim zemljama, zbog dugih parlamentarnih procedura).

Najvažnije pouke koje su stekli učesnici tokom boravka u Gruziji obuhvataju sledeće:

1. Ministarstvo finansija Gruzije je ostvarilo značajan napredak u odnosu na proces planiranja budžeta, između ostalog zahvaljujući i velikoj podršci reformama i predanosti rukovodstva Vlade. I sistem elektronskog budžetiranja koji obuhvata budžet, izvršenje, javne nabavke i dug je dokaz predanosti koja je rezultirala uspehom. Akademija pri Ministarstvu finansija Gruzije (koja se očekuje da uskore počne i da realizuje zvaničnu obuku IMF-u za region centralne Azije) koja realizuje različite vrste značajne obuke za državne službenike (uključujući obuku o budžetiranju) ali i za širu zajednicu, predstavlja još jedan značajan i impresivan dokaz šire predanosti.
2. IT sistem je dobar način za ostvarenje veće transparentnosti budžetskog procesa (sve verzije nacrtu budžeta u Gruziji su dostupne *on-lajn*; a postoji i bliska komunikacija sa Parlamentom).

3. Institucionalni i zakonodavni okvir upućuje na saradnju između budžetskih korisnika, Ministarstva finansija, Vlade i Parlamenta u procesu planiranja budžeta i obezbeđuju visok kvalitet usvojenog budžeta i poštovanje rokova budžetskog kalendara. Potrošačke jedinice sa odgovornošću predlažu svoje prioritete, a Ministarstvo finansija vrši detaljnu analizu prilikom utvrđivanja gornjih granica budžetskih rashoda.
4. Posvećenost i hrabrost Ministarstva finansija Gruzije da u veoma kratkom roku krene u izradu sopstvenih informacionih rešenja za planiranje budžeta i celokupno upravljanje javnim finansijama bile su ključne za brzo i uspešno uvođenje sistema.
5. Ministarstvo finansija Gruzije je demonstriralo efiksano i delotvorno korišćenje stranih grantova za postizanje najboljih rezultata investiranjem u izradu *custom-made* softverskih rešenja, koja u potpunosti odgovaraju potrebama Ministarstva finansija.
6. Orijehtacija ka budućim potrebama i konstantno zalaganje za poboljšanje sistema su ključni elementi koncepta Ministarstva finansija Gruzije.
7. Priprema detaljne i opsežne propratne budžetske dokumentacije (što doprinosi transparentnosti procesa budžetskog planiranja i omogućava bolju komunikaciju između izvršne i legislativne vlasti u procesu usvajanja budžeta) je olakšana IT sistemom.
8. Informacioni sistem je integrisan i jednostavan za primenu (*user-friendly*). Budžetski korisnici unose svoje podatke *on-lajn*, čime se ubrzava i olakšava proces planiranja i konsolidovanja budžeta.
9. Sistem planiranja budžeta je u realnom vremenu povezan sa sistemom trezora, što povećava kvalitet procesa planiranja i izvršenja budžeta: promene u planu budžeta se automatski importuje u elektronski sistem trezora i obratno (podaci iz sistema E-Trezor o raspoloživim sredstvima se automatski importuje u sistem E-Budžet).
10. Efikasna organizacija Ministarstva finansija i uspešna saradnja između sektorima.
11. Razvijen kapacitet i dovoljan broj zaposlenih u IT sektoru Ministarstva finansija predstavlja neophodan preduslov za uspešnu implementaciju informacionog sistema za planiranje budžeta.
12. Neophodno je izdvojiti dovoljno vremena i resursa koji za obuku potrošačkih jedinica o korišćenju informacionog sistema za planiranje budžeta.
13. IT sistem omogućuje efikasnu i delotvornu kontrolu prikupljanja prihoda od strane Sektora za prihode pri Ministarstvu finansija.
14. Impresivni kapaciteti Akademije pri Ministarstvu finansija pruža efikasnu lokalnu podršku implementaciji reformi putem obuka osoblja.

Iskustvo gruzijskog Ministarstva finansija u vezi sa reformama upravljanja javnim finansijama i konkretnije u vezi sa razvojem informacionog sistema za planiranje budžeta sopstvenim kapacitetima (*in-house*) i njegovim povezivanjem sa ostalim informacionim sistemima u oblasti javnih finansija bilo je korisno za učesnike studijskog putovanja koji su na osnovu gruzijskog sistema stekli brojne pouke.

Nakon studijskog putovanja, učesnicima su prosleđeni i dodatni materijali traženi od predstavnika Ministarstva finansije Gruzije za vrijeme studijskog putovanja - uključujući Metodologiju programskog budžetiranja i primerke dela propratne budžetske dokumentacije.

Predloženo je da za sledeći plenarni sastanak ZP budžeta učesnici pripreme prezentaciju o ovom studijskom putovanju, kako bi podelili svoja iskustva sa ostalim članovima ZP budžeta.